

УДК 330.341.1

Л. В. Волчанська,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

ІМПЕРАТИВИ ТА ДЖЕРЕЛА ІНВЕСТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

L. Volchancka,
graduate student, Dnepropetrovsk state agrarian university

IMPERATIVES AND SOURCES INVESTING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Розглянуто еволюцію теоретичної думки щодо визначення джерел інвестування сільськогосподарських підприємств, формування інвестиційного потенціалу із погляду джерел його відтворення; оцінено можливість застосування різних джерел фінансування інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

The evolution of theoretical idea is considered in relation to determination of sources investing agricultural enterprises, forming investment potential from the point of view sources of his recreation; possibility application of different sourcings investment activity of agricultural enterprises is appraised.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційне забезпечення, інвестиційна привабливість, інвестиційний процес.

Key words: investments, investment activity, investment providing, investment attractiveness, investment process.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найважливішою складовою змін, що забезпечує швидку реакцію сільськогосподарських підприємств на вплив чинників внутрішнього й зовнішнього середовищ є ефективно інвестиційне забезпечення. Відновлення довіри інвесторів, вмале використання різноманітних джерел інвестування, розблокування кредитування підприємств реального сектору економіки, поліпшення інвестиційного клімату, недопущення масових банкрутств, вирішення структурних і соціальних проблем, збереження власного та нарощування інноваційного потенціалу розвитку та інвестиційної привабливості — це ті пріоритети, на яких необхідно сконцентрувати зусилля.

Для здійснення ефективної виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах особливо актуальною є проблема залучення, мобілізації й ефективного використання інвестицій. Пожвавлення інвестиційної активності є однією з головних умов стійкого, якісного, економічного розвитку підприємств усіх форм власності й галузей. Інвестиційна активність — складова частина ділової активності підприємств, що включає також виробничу, інноваційну, ринкову, маркетингову та інші. Інвестиційна активність підприємств виражається в їх дієвій, цілеспрямованій і результативній діяльності щодо залучення інвестицій з усіх внутрішніх і зовнішніх джерел, а також ефективного ви-

користання залучених інвестиційних ресурсів. Для сільськогосподарських підприємств особливо актуальною стала проблема вибору та пошуку джерел інвестицій. Стимулювання інвестиційної діяльності, вироблення чіткої стратегії інвестування, визначення її пріоритетних напрямів, мобілізація всіх джерел інвестицій є найважливішою умовою стійкого і якісного розвитку сільського господарства і всього агропромислового комплексу країни [8].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В останні роки проблематиці інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств приділяється все більше уваги вітчизняних авторів, теоретиків та практиків, серед них: Н.О. Татаренко, А.Ф. Гойко [2], Б.В. Губський [3], О.І. Дацій [4], Т.В. Майорова [9], А.А. Пересада, А.М. Поручник [11].

Предметом дослідження українських дослідників все частіше стають проблеми ефективного поєднання інвестицій та інновацій. Зазначена проблематика є предметом та об'єктом цілої низки фундаментальних праць. Над актуальними питаннями інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності плідно працюють В. Осецький [10], А. Сухоруков [7], Л. Федулова [12], Л. Шинкарук [13] та інші науковці.

Відаючи належне результатам досліджень вказаних авторів щодо визначення сутнісного змісту інвестицій в агропромисловому виробництві, виділення ознак їх класифікації, напрямів інвестиційного розвитку, необхідно зазначити, що критичний аналіз та узагальнення наукових поглядів відносно інвестиційного потенціалу із погляду джерел його відтворення, а також забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств залишається недостатньо дослідженим.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в аналізі наукових поглядів щодо визначення джерел інвестування сільськогосподарських підприємств, формування інвестиційного потенціалу із погляду джерел його відтворення, а також забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Джерела інвестицій підприємств можна розглядати як внутрішні й зовнішні, власні

й залучені, в тому числі внутрішні й зовнішні позикові засоби. До внутрішніх джерел інвестицій належать власні фінансові засоби, частина прибутку, амортизаційні заощадження, суми, що виплачуються страховими органами, кошти працівників, а також інші види активів, земельні ділянки, інші об'єкти власності. Найбільш значними внутрішніми джерелами на підприємствах можна назвати: прибуток підприємств; амортизаційні відрахування; кошти працівників підприємств; доходи від емісії та продажу цінних паперів.

Основна мета інвестиційної діяльності на підприємствах — це забезпечення і якісне поліпшення відтворювального процесу. У нормальних економічних умовах господарювання основним внутрішнім джерелом інвестицій підприємств є їхній прибуток. Частина прибутку направляється на придбання нової сільськогосподарської техніки, запасних частин, насіння, добрив, будівельних матеріалів і інших ресурсів. З кожним роком у сільському господарстві зростає виробництво продукції. Однак говорити про стійке зростання ще зарано. Основними причинами збитковості значної кількості господарств є різке зростання цін на промислові засоби виробництва сільськогосподарського призначення, формування низьких цін на сільськогосподарську продукцію в умовах монополізму підприємств першої і третьої сфер АПК, значне зменшення дотацій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам з боку держави, їх слабка адаптація до ринкових умов тощо.

При відсутності в багатьох сільськогосподарських підприємств прибутку треба активніше мобілізувати інші джерела інвестицій. При недостатці прибутку як джерела інвестицій особливу увагу варто приділяти амортизаційним відрахуванням, покликаним відшкодувати фізичний і моральний знос основних засобів. Амортизаційні відрахування є одним і головних джерел фінансування відтворення і відновлення основних засобів. Нині їх значення зростає, оскільки підприємства забезпечують процес відновлення основних засобів переважно за рахунок власних вкладень і не можуть розраховувати на допомогу держави та бюджетне фінансування в широких масштабах [5]. Інтенсивний розвиток виробництва, підвищення якості й конкурентоспроможності виробленої продукції неможливі без постійного відновлення основних засобів і технологій.

У сучасних умовах для підвищення ефективності використання основних фондів усе більш вагомого значення набуває якісне використання амортизаційних відрахувань, що направляються переважно на відновлення активної частини основних засобів підприємства. Старе устаткування, недовантаження потужностей, проблеми з ремонтом і заміною зношеної сільськогосподарської техніки новою, згортання виробництва багатьох видів продукції рослинництва і тваринництва призвели до великих фінансових втрат, сприяли збитковості багатьох господарств. У цій ситуації амортизаційна політика підприємств має бути більш ефективною, спрямованою на поліпшення й відновлення активної частини основних фондів і виробничих потужностей. Від вирішення цієї проблеми залежатиме життєздатність підприємств, їх фінансовий стан, конкурентоспроможність і можливість залучення додаткових фінансових засобів.

Для підвищення ролі амортизації в інвестиційному процесі необхідно усунути ряд недоліків, а саме: використання амортизаційних засобів не на реконструкцію, переоснащення виробництва, а на поточні господарські потреби; монополізація в деяких галузях промисловості, що призводить до несприйнятливості інновацій; моральний знос, що зумовлює здешевлення засобів виробництва; застарілі розрахунки норм амортизації, що не відображають дійсність.

Варто звернути увагу і на таке внутрішнє джерело інвестицій, як додаткова емісія акцій акціонерними підприємствами. Ця емісія дозволяє залучити додаткові фінансові засоби для фінансування інвестиційних проєктів; при цьому активи підприємства не збільшуються. Додаткові акції, їхній випуск і розміщення пов'язані з певним ризиком, це свого роду запозичення засобів з обов'язковою виплатою дивідендів. Тому керівництво підприємства має правильно оцінити економічний ефект у разі випуску додаткової емісії акцій.

Аналізуючи джерела інвестицій у розвиток сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах, слід зазначити, що зростаючу роль мають відіграти зовнішні джерела цих інвестицій. До зовнішніх джерел інвестицій сільськогосподарських підприємств належать: бюджетне фінансування; кредити банків; засоби різних ринкових структур; лізинг; засоби населення; іноземні інвестиції тощо. Бюджетне фінансування залишається

одним із вагомих джерел у вирішенні проблеми відновлення, модернізації основних фондів. У регіонах частка бюджетних засобів у інвестиціях неухильно зменшується (за рідкісним винятком), що багато в чому пов'язано з дефіцитом бюджетних засобів, переходом від адміністративного управління до управління об'єктами власності різних форм. Частка позабюджетних засобів у інвестиціях неухильно зростає, що має призвести в підсумку до зменшення фінансової ролі держави в інвестиційному процесі [6].

Особливе місце в інвестиційному процесі займають кредити банків. Кредит дає змогу прискорити оборот фінансових засобів, є важливим джерелом формування основного й оборотного капіталу підприємств. Кредитування також пришвидшує розвиток виробництва, підвищує його ефективність, забезпечує його безперервність. Ці кредитні ресурси підприємствам видають на умовах платності, повернення, терміновості, цільового призначення і матеріального забезпечення. Довгострокове кредитування могло б стати одним із важливих джерел інвестицій. Однак у сучасних умовах (особливо сільськогосподарських підприємств) використовується вкрай рідко. Таке несприятливе для підприємств становище в кредитуванні викликано низкою причин: високою ставкою, хитким економічним становищем, низькою активністю банків у розширенні діапазонів своєї діяльності. З урахуванням стану економіки і прогнозів її розвитку можна припустити, що кредитування інвестиційної діяльності в найближчі роки буде здійснюватися на регіональному і місцевому рівнях з перевагою короткострокових позик.

У багатьох регіонах зростаючу роль в інвестуванні підприємств сільського господарства й інших галузей АПК стали відігравати нові великі фінансово-промислові структури, які надають сільськогосподарським підприємствам товарні кредити, поставляють матеріально-технічні ресурси під майбутній урожай [1]. Це полегшує сільським товаровиробникам розрахунки з кредиторами і сприяє припливу реальних інвестицій в аграрний сектор регіональної економіки.

Великі можливості збільшення інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва відкрились з організацією агрофірм, що є ефективною сучасною формою агропромислової інтеграції. В агрофірми в єдиному відтворювальному процесі поєднуються підприємства сільського господарства,

заготівель, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції.

Важливим зовнішнім джерелом інвестицій для аграрних підприємств стає лізинг. На сьогодні лізинг як особливий вид оренди рухомого і нерухомого майна широко поширюється не тільки за кордоном, й у нашій країні. Лізингова форма відносин найбільш приваблива для дрібних і середніх підприємств, тому що для них стає реальним проведення реконструкції, переоснащення виробництва при виборі прийнятних форм фінансування. Лізингові операції є найбільш перспективними в розвитку інвестування, тому що в умовах збитковості багатьох сільгосппідприємств проблема недостатчі оборотних коштів істотно утрудняє розвиток. Лізинг — це особливий вид оренди різних машин, техніки, устаткування, засобів транспорту, виробничих споруджень тощо з подальшою передачею їх по залишковій вартості у власність лізингоотримувачеві.

З економічної точки зору лізинг — товарний кредит у основні фонди. Але якщо при товарному кредитуванні в чистому вигляді товароодержувач водночас вступає в права власності, то при лізингу ці права залишаються за лізингодавачем до повної оплати предмета лізингу лізингоотримувачем. Економічно це вигідно, тому що зменшується оподатковувана база. Але все-таки основна перевага лізингу порівняно з іншими формами інвестування полягає в тому, що підприємець може почати власну справу, володіючи лише частиною необхідних фінансових засобів для придбання основних фондів. Тим самим вивільняються додаткові засоби відтворення. Підприємству при цьому надаються не грошові ресурси, контроль за якими не завжди можливий, а безпосередньо засоби виробництва. Економічна сутність лізингу робить його застосування найбільш ефективним у галузях, що випускають продукцію високого ступеня готовності, збут якої багато в чому визначається її конкурентоспроможністю і наявністю коштів у користувача цієї продукції.

Зазвичай лізингові операції припускають трьох учасників: підприємство-виробник; орендодавець-лізингова фірма; орендар-лізингоотримувач. Але у разі, якщо проект дорогий, то кількість його учасників проекту збільшується. Це, як правило, відбувається за рахунок залучення додаткових фінансових джерел (страхових компаній, банків

тощо). Існує два основні види лізингових операцій, визнаних у всьому світі: фінансовий лізинг із повною окупністю; оперативний лізинг із неповною окупністю. Найбільш широкого поширення набув фінансовий лізинг. Термін, на який передається устаткування в тимчасове користування, за тривалістю наближається до терміну експлуатації й амортизації всієї чи більшої частини його вартості. Протягом терміну договору лізингодавач за рахунок лізингових платежів повертає собі всю вартість майна. По закінченню терміну лізингу підприємство має можливість придбати устаткування по залишковій вартості. При фінансовому лізингу обов'язки з технічного обслуговування, ремонту, страхування устаткування лягають на лізингоотримувача.

Лізинг із неповною окупністю характеризується тим, що термін договору лізингу істотно коротший, ніж нормативний термін служби майна. Так, лізингопостачальник змушений надавати об'єкт лізингу в тимчасове користування кілька разів. Відповідно, зростає ризик щодо відшкодування його залишкової вартості при відсутності попиту на цей об'єкт. Розміри лізингових платежів в оперативному лізингу набагато вищі, ніж у фінансовому, тому що обов'язки з технічного ремонту, обслуговування, страхування устаткування лежать на лізингопостачальнику.

Однак на сьогодні розвитку лізингу перешкоджає ряд обставин: необхідність значного стартового капіталу для організації лізингової компанії, оскільки вона купує устаткування за повну вартість; нерозвиненість інфраструктури лізингового ринку, що включає мережу лізингових компаній, консалтингових фірм, систему інформаційного забезпечення; брак кваліфікованих кадрів для лізингових компаній. Можна припустити, що в перспективі лізингові операції не тільки мають підвищити інвестиційну активність, й усунуть ряд труднощів, зумовлені упровадженням нових технологій, модернізацією виробництва, стануть одним із могутніх джерел інвестицій на підприємствах багатьох галузей, у тому числі в сільському господарстві.

Особливе місце в інвестиційному процесі займають кошти фізичних осіб, різних страхових компаній, інвестиційних фондів, пенсійних фондів, спеціалізованих фінансових компаній. Залучення засобів населення в інвестиційну сферу варто розглядати не тільки як джерело капіталовкладення, а і як один із методів захисту особистих заощад-

жень від інфляції. На сьогодні одним із головних негативних факторів, що знижують інвестиційну активність населення, є недовіра, слабка захищеність приватних інвестицій з боку держави. Не відпрацьовано також механізм залучення приватних заощаджень населення, хоча практика показує: величезні суми коштів як у національній, так і в закордонній валюті знаходяться без руху, що не тільки ускладнює, й підриває фінансово-економічний стан як підприємств, так і держави. Населення ще недостатньо купує акції високоприбуткових підприємств. Для припливу заощаджень населення на ринок капіталу необхідна широка інфраструктура фінансових, інвестиційних компаній, різних фондів. Але основним завданням залишається забезпечення державних гарантій приватним інвесторам. Особливу роль мають відіграти регіональні органи влади, тому що, на наш погляд, вирішення проблеми залучення приватних інвестицій на регіональному рівні значно спрощується в порівняно з державним рівнем.

Одним із важливих джерел інвестицій є залучення іноземного капіталу [14]. Це може здійснюватися шляхом створення спільних підприємств, підприємств із пайовою участю, створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, у формі фінансових і матеріальних вкладень іноземних фізичних і юридичних осіб, іноземних організацій різних форм власності. Для збільшення припливу іноземного капіталу в економіку країни необхідно вжити низку кардинальних заходів: стабілізувати економічне становище в країні, подолати кризу неплатежів, здешевлення кредитів, знизити податки для товаровиробників, провести структурну перебудову в регіонах і галузях, посилити державну підтримку прогресивних галузей, що впливають на прискорення науково-технічного прогресу, переглянути мита на ввезені товари, використовувати як внесок іноземних інвесторів, удосконалити правові основи інвестиційної діяльності.

Хоча в цілому по країні і були спроби створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів, що характеризуються прийняттям законодавчих рішень, але це істотно не вплинуло на підвищення інвестиційної активності іноземного капіталу. Для стабілізації економіки і поліпшення інвестиційного клімату потрібно вжити ряд радикальних заходів, спрямованих на формування й розвиток економічних

відносин і безпосереднє вирішення завдань залучення іноземного капіталу. Необхідно вжити ряд заходів, спрямованих на захист прав власності іноземного капіталу. У першу чергу треба створити систему страхування і гарантій іноземному капіталу.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи джерела інвестицій аграрних підприємств у останні роки, слід зазначити, що найбільшу частку становлять власні засоби. Серед зовнішніх джерел певну частку становлять бюджетні кошти і лізинг. Останнім часом у інвестуванні різко зросла роль великих ринкових структур регіонального АПК і агрофірм. Для підвищення інвестиційного потенціалу підприємств необхідно оперативно мобілізувати всі джерела інвестицій і ефективно використовувати інвестиційні засоби.

Подальший розвиток сільськогосподарських підприємств повинен мати інвестиційний характер із найповнішим використанням досягнень науки і практики, а також кращого світового досвіду для виявлення та забезпечення якісно нового рівня задоволення існуючих чи майбутніх потреб споживачів. Для цього діяльність суб'єктів господарювання має відбуватися на основі нарощування обсягів виробництва за рахунок раціонального використання наявного виробничого та ринкового потенціалів, імплементації інноваційно-інвестиційних стратегій та провайдингу. Узагальнення досвіду роботи малих, середніх і великих господарств аграрного сектора підтверджує доцільність використання різноманітних інвестиційних інструментів, а саме: первинного розміщення цінних паперів, євробондів, кредитів, реінвестування прибутків, залучення капітальних інвестицій для запровадження інновацій, а також підвищення ефективності та конкурентоспроможності агропромислових підприємств України в умовах глобалізації світової економіки.

Література:

1. Бут А.Л. Особливості інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки України / А.Л. Бут // Формування ринкових відносин в Україні. — 2007. — № 4 (71). — С. 91—95.
2. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрямки їх реалізації / А. Ф. Гойко. — К.: ВІРА-Р, 1999. — 320 с.

3. Губський В.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / В.В. Губський. — К.: Наукова думка, 1998. — 389 с.

4. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: монографія / О.І. Дацій. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2004. — 426 с.

5. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих та ін. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 362 с.

6. Дребот Н. Інвестиційна стратегія підприємства: засади і особливості її формування в сучасних умовах / Н. Дребот // Регіональна економіка. — 2000. — № 1. — С. 63—69.

7. Інвестування української економіки: монографія / [за ред. А.І. Сухорукова]. — К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. — 440 с.

8. Корягіна С.В. Дослідження розвитку підприємств на стадіях їхнього життєвого циклу / С.В. Корягіна // Вісник національного університету "Львівська політехніка". — 2006. — № 4 (554). — С. 24—29.

9. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб. / Т. В. Майорова. — К.: ЦУЛ, 2003. — 376 с.

10. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: монографія. — К.: ІАЕНАН України, 2003. — 412 с.

11. Татаренко Н.О. Теорії інвестицій: навч. посіб. / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. — К.: КНЕУ, 2000. — 160 с.

12. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підручник / Л.І. Федулова. — К.: Либідь, 2006. — 477 с.

13. Шинкарук Л.В. Інституційні засади капіталоутворення в Україні / Л.В. Шинкарук // Економічна теорія. — 2007. — № 3. — С. 72—85.

14. Ястремська О.М. Інституціональні моделі взаємодії економічних агентів у процесі інвестування / О.М. Ястремська // Вісник ДонНТУ. — 2006. — Випуск 103-1. — С. 144—150.

References:

1. But, A.L. (2007), "Features of investment mechanism of providing of innovative development of economy of Ukraine", *Osoblivosti investuciinogo mehanizmu zabezpechennya innovaciinogo rozvitku rinkovih vidnosin v Ukraini*. — № 4(71), pp. 91—95.

2. Goiko, A.F. (1999), *Methods of estimation of efficiency of investments and priority directions of their realization, Metodi ocinki efekтивности investicii ta prioritetni napryamki ih realizacii*, p. 320.

3. Gubskii, V.V. (1998), *Processes are in a global environment, Investiciini procesi v globalnomu sereдовishi*, *Naykova dumka*, p. 389.

4. Dacii, O.I. (2004), *Development of innovative activity is in the agroindustrial production of Ukraine: monograph, Rozvitok innovaciinoi diyalnosti v agropromislovomu virobniцtvі Ykraini*, *NNC "Institut agrarnoi ekonomiki"*, p. 426.

5. Doljanskii, I.Z., Zagorna T.O., Ydalih O.O. ta in. (2006), *Management of enterprise potential, Ypravlinnya potencialom pidpriemstva*, p. 362.

6. Drebot, N. (2000), *Investment strategy of enterprise: principles and features of its forming are in modern terms, Investiciina strategiya pidpriemstva: zasady i osoblivosti ii formuvannya v sychasnih umovah*, *Regionalna ekonomika*, № 1, p. 63—69.

7. Syhorykov, A.I. (2005), *Investing of the Ukrainian economy: monograph, Investyvannya ykrainskoi ekonomiki*, *Nacionalnii institut problem mijnarodnoi bezpeki*, p. 440.

8. Koryagina, S.V. (2006), *Research of development of enterprises is on the stages of their life cycle, Doslidjennya rozvitky pidpriemstv na stadiyah ihnego jittєvogo cikly*, *Visnik nacionalnogo yversitetu "Lvivska politehnika"*, № 4(554), p. 24—29.

9. Mainorova, T.V. (2003), *Investment activity, Investiciina diyalnist*, p. 376.

10. Oseckiy, V.L. (2003), *Investments and innovations: problems of theory and practice, Investicii ta innovacii: problemi teorii i praktiki*, *IAENAN Ykraini*, p. 412.

11. Tatarenko, N.O. (2000), *Theories of investments, Teorii investicii: navch.posibnik*, *K.: KNEU*, p. 160.

12. Fedylova, L.I. (2006), *Inovation economic, Innovaciina ekonomika: pidrychnik*, *K.Libid*, p. 477.

13. Shinkaryk, L.V. (2007), *Institution of capitalcreature in Ukraine, Instituciini zasady kapitaloytvorennya v Ykraini*, № 3, p. 72—85.

14. Yastremska, O.M. (2006), *Institution models of correlation of economic agents in the investment process, Institucionalni modeli vzaemodii ekonomichnih agentiv y procesi investyvannya*, *Visnik, Vipysk 103-1*, p. 144—150.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2013 р.